

5

Efsanevi Piyanist
Franz Liszt'in İstanbul Ziyareti ve
Liszt-Listmann Olayı

Ömer Eğecioğlu

Giriş

Efsanevi piyanist Franz Liszt'in piyano virtüozu olarak geçirdiği dönemin sonlarında, 1847'de gerçekleştirdiği ve beş hafta kaldığı bir İstanbul ziyareti vardır. Liszt'in yedi tepeli şehre geleceği haberinin yankıları, bu haberin Pera müzikseverleri arasında yarattığı büyük heyecan, Osmanlı saraylarında verdiği konserlerin geride bıraktığı hoş sada, şehrin müzik tarihinde çok önemli, unutulmaz bir yer tutmaktadır. Aradan geçen uzun zamana rağmen, Liszt'in bu gezisinin detaylarına duyulan ilgi azalmadığı gibi ziyaretle ilgili ortaya çıkarılan en ufak ayrıntı bile müzikseverler ve müzik tarihçileri arasında heyecan yaratmaya devam ediyor. Bunu Liszt'in

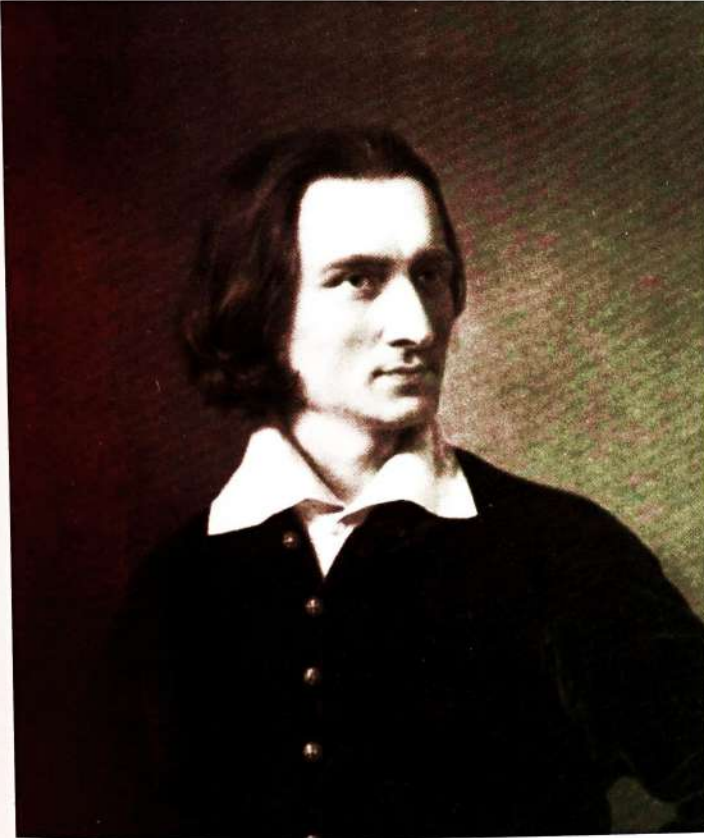
efsanevi yaşamında "Şehirlerin Kraliçesi" İstanbul'un da yer almış olmasına yormak gerekir.

1847, Romantik döneme damgasını vuran Franz Liszt'in (1811-1886) virtüoz piyanist olarak turneye çıktığı son seneydi. Liszt, 1847'nin ilk aylarında Ukrayna'da çok sayıda konser verdi, ardından Romanya'ya geçti. 27 Mayıs 1847'de Yaş'ta çaldı ve ardından bir vapurla Galatz'dan İstanbul'a doğru hareket etti.

Sanatçı 1847 yılının 7 Haziran'ında İstanbul'a vardı ve burada beş haftaya yakın kalarak bir dizi konser verdi; eski Çırağan Sarayı'nda dönemin sultanı Abdülmecid'in huzurunda iki kez çaldı. Bir kez de sarayda Abdülmecid'in piyanoda kendisine çaldığı popüler opera aryalardan uyarlamaları, büyük bir olasılıkla sabırla dinledi. Liszt'in, çok memnun kaldığını kendi sözleriyle ifade ettiği İstanbul ziyareti, 13 Temmuz 1847'ye kadar sürdü.

Liszt'in Batı kaynaklarında nispeten az yer verilen bu ziyaretinde başına geldiği rivayet edilen bir olay da şehirde bulunan Listmann adlı bir sahtekârın, ismini kısaltarak kendini Liszt olarak tanıtmasıydı. Bu "şehir efsanesi"ne göre Liszt bu nedenle İstanbul'a ayak bastığında polis tarafından anında tutuklanır. "Liszt-Listmann olayı" olarak adlandırabileceğimiz bu rivayeti birçok kaynakta bulmak mümkün olmakla birlikte böyle bir olay yaşanmadığı anlaşılıyor.

Bu yazımızda daha çok Liszt'in İstanbul ziyareti ve Liszt-Listmann olayı üzerine Liszt'in yazdığı mektuplar, yabancı basında çıkan haberlerden özetler, müzikseverlere gazete ve dergiler aracılığıyla aktarılan değerlendirmeler üzerinde duracağız. Araştırmacıların elindeki belgelerin hacmi nedeniyle, ziyareti bütün detaylarıyla, hatasız, arşivsel bir yapıda derleyerek bir araya

Franz Liszt, 35 yaşında
(Yağlı boya: Miklós Barabás, 1846).

koymak ancak ileride geniş kapsamlı bir çalışmayla mümkün olacaktır.

Liszt'in İstanbul'u ziyaret etme isteğini, 1840 kadar erken bir tarihte yazdığı mektuplarda bulabiliyoruz. Yine kendi yazışmalarından, İstanbul seyahatini gerçekleştirmek için Fransız şair ve devlet adamı Alphonse de Lamartine aracılığıyla Sadrazam Mustafa Reşid Paşa ile haberleştiği biliniyor. Liszt'in İstanbul ziyaretinin paşanın saray nezdinde girişimi ve davetiyle gerçekleştiği anlaşılıyor.

Gerek kültürel gerek linguistik gerekse de diğer nedenlerle sanatçının İstanbul gezisine yeterince ilgi gösterilmediğini belirtmeliyiz. Ancak Liszt'in Orta Avrupa dışındaki turnelerinin –ki bunların arasında İstanbul'a ek olarak Barcelona, hatta St. Petersburg'u da sayabiliriz– Batı'nın popüler basınında yer almaları zaten söz konusu olamazdı.

İlginçtir ki, Liszt'in İstanbul gezisinden bes tecinin bazı büyük biyografilerinde bile zar zor bir cümleyle ve Rusya turnesinin bir yan gezisi olarak bahsediliyor ya da bahsi hiç geçmiyor. Guy de Pourtalès, Ronald Taylor, Ernest Newman ve Claude Rostand'ın Liszt üzerine yazdığı kitaplar örnek olarak verilebilir.

Batı kaynakları içinde ziyaretin özeti, Alan Walker gibi Liszt uzmanlarının geniş kapsamlı kitaplarında, ayrıca Clara von Koronghy, Adrian Williams ve Sacheverell Sitwell'in çalışmalarında bulunabilir. Gezinin ayrıntıları bazı araştırmacılar tarafından kısaca ve bazen de hatalı olarak verilmiştir. Örneğin Sitwell, Liszt'in Türkiye ziyaretini 1847'ye değil de 1843-1844 yıllarına yerleştirir.

Bu yabancı kaynakların yanı sıra ziyaretin ana noktalarını ve Batı kaynaklarında yer almayan fevkalade ilginç yönlerini Türk müzikologların

ve tarihçilerin çalışmalarında bulmak mümkündür. Emre Aracı, Koral Çalgan, Reşit Mehmet Erol, Mahmut Ragıp Gazimihal, Vedat Kosal, Said Naum-Duhanî, Refik Ahmet Sevengil, Taha Toros gibi değerli araştırmacılarımız, bu konuya çeşitli yönleriyle değinmişlerdir.

Franz Liszt Üzerine

Sanat tarihinde, Franz Liszt gibi, büyük bir sanatçı ile büyük bir insanı kişiliğinde bir araya getiren kişilere ender rastlanır. Kendisi harika çocuk olarak bütün dünyanın hayranlığını kazanmış, olgun bir sanatçı olarak para, madalyalar ve soylu arkadaşlar edinmiştir. Döneminin en büyük sanatçıları, en nüfuzlu aristokratlarıyla tanışıyordu. İnanılmaz bir piyano tekniğine ve müzik anlayışına sahipti; yakışıklı, kibar ve üstün kültürlüydü, çok sayıda dili ana dili gibi konuşuyordu. "Piyanonun sihirbazı" olarak ün yapmıştı. Ama tüm bu meziyetleri onun karakterini ve dürüstlüğünü bozmamıştır. İyiliksever, sanatçı arkadaşlarına yakınlık gösteren, sevecen, cesaret verici ve nazik; samimi olduğuna inandığı kişilerin hepsine yardım etmeyi borç bilen bir yapısı vardı. Sarsılmaz bir uluslararası üne sahip olduğu halde bu ünü diğer sanatçılara yardım etmek için kullanmaktan hiç çekinmedi. Liszt bugün gelmiş geçmiş en büyük piyano virtüozu olmanın yanı sıra, özellikle piyano repertuarındaki çok sayıda bestesi ve uyarlamasıyla, müzisyenlik ve insanlığı aynı çatıda toplama mucizesini göstermiş bir sanatçı olarak müzik tarihinin en büyükleri arasında yerini almıştır.

Franz Liszt ("liszt" kelimesi Macarcada "un" anlamına gelmektedir), 22 Ekim 1811 tarihinde

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Raiding (Macarca Doborján) kentinde doğdu. 20. yüzyılın başına kadar Macaristan'a ait olan bu kent bugün Avusturya'nın doğu sınırında yer alıyor. Babası Adam Liszt devlet hizmetinde çalışan, keman ve piyano çalan, oğlunun üstün yeteneğini hemen fark edip ona küçük yaştan itibaren temel piyano dersleri verecek düzeyde müzikten anlayan bir insandı. Liszt küçük yaşta piyanoya ilgi duydu. Halka açık ilk konserini henüz dokuz yaşında Avusturya'nın güneyindeki Oedenberg kentinde verdi. Bu dinletideki başarısı o kadar büyük oldu ki kendisini dinlemeye gelen Macar soylular, bu dâhi çocuğun müzik çalışmalarını en az altı sene boyunca destekleme taahhüdünde bulundular. Bu sayede küçük Liszt'in ileri müzik çalışmaları için Viyana'ya gitmesi mümkün olabildi.

Liszt Viyana'da Beethoven'ın öğrencisi olan Carl Czerny'den piyano, Antonio Salieri ve Benedict Randhartinger'den de kompozisyon dersleri aldı. Randhartinger'in sayesinde Franz Schubert (1797-1828) ile tanıştı. Aralarında kalburüstü kişilerin bulunduğu bir ev dinletisinden sonra dinleyiciler arasında bulunan Beethoven'ın Liszt'i alnından öptüğü anlatılır.

1823 yılında Paris'e gitti. Yavaş yavaş duyulan isminin asla yabancı öğrenci kabul etmeyen Paris Konservatuarı'nın yolunu ona açacağını düşünüyordu ama konservatuarın başı olan besteci Luigi Cherubini onun için bir istisna yapmayı reddetti - Paris Konservatuarı sadece Fransız öğrenciler içindi.

Liszt, Paris'te 7 Mart 1824'te ilk sahneye çıktığında büyük sansasyon yarattı. Paris müzik-severleri "le petit Litz" olarak adlandırdıkları genç sanatçıdan "Dünyanın 8. harikası" olarak bahsettiler.

Paris'te yaşadığı yıllarda Victor Hugo, Alphonse de Lamartine ve George Sand (Aurore Dupin) gibi Fransız edebiyatının önde gelen isimleriyle tanışma ve arkadaşlık etme fırsatı buldu. 1834'te Daniel Stern mahlasıyla yazan Kontes Marie d'Agoult ile tanıştı. Kontes d'Agoult ile 1835-1839 yılları arasındaki beraberliğinden Blandine, Cosima ve Daniel adlarında üç çocuğu oldu. Hiç evlenmediği Kontes d'Agoult ile geçimsizlik nedeniyle yolları ayrıldı. Çocuklarından Daniel 1859, Blandine ise 1862 yılında genç yaşta öldüler. Liszt'in en ünlü öğrencilerinden piyanist-orkestra şefi Hans von Bülow ile evlenen kızı Cosima ise ikinci evliliğini besteci Richard Wagner ile yaptı.

Liszt'in Paris'te verdiği konserler, onu piyanistler arasında bir numara yaptığı gibi eşsiz bir virtüöz olarak bütün Avrupa'yı dolaşan bir "süperstar" konumuna getirdi. 1839 ile 1847 yılları arasındaki turneleri Liszt'i bir ülkeden öbürüne götürdü. İcra sanatında o zamana kadar rastlanmamış bir fenomen hâline gelen Liszt, Avrupa'nın bütün başkentlerinde konserler verdi. 1840 yılında Leipzig'de verdiği bir konserde dinleyiciler arasında Robert Schumann ve Felix Mendelssohn da vardı. Schumann bir mektubunda Liszt'in dinletisi hakkında şöyle yazıyordu:

Liszt'in müzik anlayışı inanılmaz derin. Bu konuda dünyada bir eşi olduğunu sanmıyorum. Hatta söyleyebilirim ki ben hayatımda müzikle bu kadar iç içe olan biri daha görmedim. Müzik sanki parmak uçlarından akıyor.

Mendelssohn ise nişanlısına yazdığı mektupta Liszt'i şöyle tanıtıyordu:

Liszt ile epeyce zaman geçiriyorum. İnanılmaz çalıyor! Bazen çılgınca ve vahşi, bazen ise uçar gibi hafif ve narin. Ben hayatımda böyle bir şey duymadım. Bana her geçen gün daha muhteşem görünüyor. Piyano çaldığı her gün bizi şaşkınlık içinde bırakıyor, müziği ruhumuzun derinliklerine işliyor.

Liszt cömertliğiyle de tanınırdı. Örneğin, 1837'de Tuna Nehri'nin taşmasıyla sel altında kalan Budapeşte afetzedelerine yardım için çok sayıda konser düzenleyip bunların gelirini mağdurlara bağışladı. Bonn'da Beethoven için yapılan anıtın masraflarının büyük bir kısmını yine Liszt karşıladı.

Franz Liszt 1858 yılında
(Fotoğraf: Franz Hanfstaengl, Münih).

Piyano virtüozu olarak sürekli turneye çıktığı sahne hayatını 1847'de sona erdiren Liszt, 1849'dan itibaren Weimar'da yaşamaya başladı. Weimar'ın liberal dükü tarafından kendisine teklif edilen Saray Tiyatrosu'nun şefliğini kabul ederek bu şehre yerleşti. Amacı, yeni yetişen müzisyen kuşağa yardımcı olmaktı. Ticari olmadığı veya günün zevklerini dile getirmediği için diğer yerlerde çalınma şansı olmayan eserlere programlarında yer veriyordu. Weimar'da çok kısa bir süre içinde Wagner'in *Lohengrin*, *Tannhäuser* ve *Uçan Hollandalı*; Berlioz'un *Benvenuto Cellini*; Schumann'ın *Genoveva*; Schubert'in *Alfonso ve Estrella*; Saint-Saëns'in *Samson ve Dalila* operalarını seslendirdi. Wagner'in dışlanmasından sonra onun eserlerini tanıtmayı üstlenen de Liszt oldu; Weimar'da 28 Ağustos 1850 tarihinde Wagner'in *Lohengrin* operasının dünya prömiyeri onun şefliğinde yapıldı.

Liszt, yeteneğine inandığı müzisyenlere yardım etmek için elinden geleni ardına koymazdı. Küçük bir şehir olan Weimar'ı uluslararası müzik merkezi olarak eskiden Goethe ve Schiller'in edebiyatta getirdiği zirveye yükseltmek için canla başla uğraştı. Çabası sonucunda dünyanın dört bir tarafından müzisyenler Weimar'a akın ettiler.

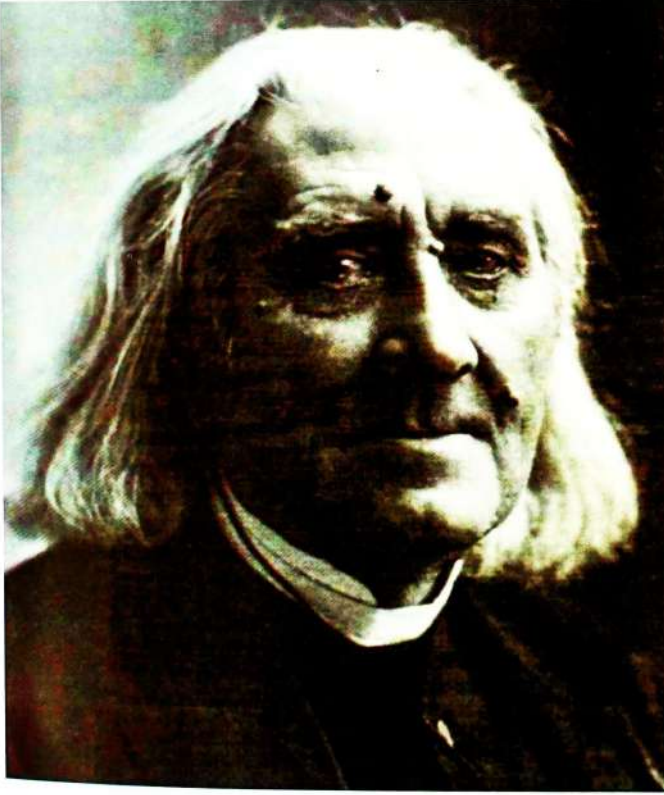
Weimar'daki resmî pozisyonundan 1859 yılında ayrılan Liszt'i iki yıl sonra Roma'da Papa IX. Pius, papaz (Abbé) yaptı. Bu o zamanlar şaşkınlıkla karşılandıysa da Liszt'in küçüklüğünden beri kiliseye olan düşkünlüğünü bilenler için sürpriz değildi. Kendisi bu tarihten sonra "Abbé Liszt" olarak anıldı. 1870 yılında tekrar Weimar'a döndü. Her gittiği yerde etrafı öğrencileri ve hayranlarıyla çevriliydi.

Liszt'in 1847'de çıktığı konser turnesinde Woronińce'de tanıştığı Ukraynalı Prenses Carolyne zu Sayn-Wittgenstein ile olan beraberliği

de mutsuz sonuçlandı. Weimar'da bir ara beraber yaşamalarına rağmen evlenmeleri mümkün olmadı, çünkü papa bir Katolik olan Carlyne'in senelerdir ayrı yaşadığı kocasından boşanmasına izin vermiyordu.

Aktif ve dopdolu bir hayat yaşayan Liszt, ömrünün son ayında Wagner'in *Tristan ve Isolde* operasını izlemek üzere, ileri yaşına aldırmadan, Almanya'nın Bayreuth şehrine gitti. Bu yorucu yolculuğun hemen ardından zatürreye yakalandı ve kısa bir süre sonra, 31 Temmuz 1886 tarihinde Bayreuth'ta hayatını kaybetti.

Liszt sadece bir müzisyen değil, geniş kültürü olan, incelik ve hassasiyet sahibi, cömert, iyiliksever ve dine samimi olarak inanan bir insandı. Bestelediği eserleri birkaç cümleyle özetlemek pek mümkün olmasa da hafızalara kazınan,

Franz Liszt 75 yaşında, ölümünden 4 ay önce (Fotoğraf: Paul Nadar, Mart 1886).

sevilen yapıtları arasında, piyano için *Macar Rapsodileri*, *Études d'Exécution transcendante*, *Années de pèlerinage* koleksiyonu, *Si minör Piyano Sonatı*, *Dante Sonatı*, çok sayıda opera parafrazı, Schubert şarkı uyarlamaları, Beethoven senfonileri ve Wagner operaları uyarlamalarını buluyoruz. Liszt'in çok sevilen piyano konçertolarının yanı sıra *Les préludes*, *Tasso*, *Mazeppa*, *Mephisto Valsi*, *Dante*, *Faust* senfonileri ve dinî müzik alanında da *Gran Mass*, *Macar Taç Giyme Missası*, *Saint Elizabeth*, *Christus* oratoryoları önemli eserleri arasındadır.

İstanbul'un Batı Müziğiyle Tanışması

Batı müziğinin İstanbul'da duyulması oldukça gerilere gitmektedir. Sadrazam Köprülü Fazıl Ahmed Paşa 17. yüzyılda bir düğün töreni için Venedik'ten bir opera topluluğu getirme girişiminde bulunmuştur. İstanbul'da ilk opera ise 1797 yılında III. Selim zamanında, büyük bir ihtimalle Fransa Elçiliği aracılığıyla getirilen bir opera topluluğu tarafından, Topkapı Sarayı bahçesinde sahnelenmiştir.

Gerçek anlamda Batı müziği eğitiminin başlaması, modern konservatuvarın temellerinin atılması, halka açık ticaret amaçlı temsillerin yayılmaya başlaması, çeşitli tiyatro salonlarının inşaatı, özet olarak İstanbul'un Batı müziğiyle gerçek anlamda tanışması ise 19. yüzyılda gerçekleşmiştir.

Mehterhane'nin 1826 yılında kapatılmasından sonra yerine Muzika-i Hümayun kurulmuştur. Padişahın özel bütçesinden finanse

edilen bu kurumun kadrosu, en kalabalık olduğu dönemde 500 kişiye kadar ulaşmıştır. Müzik-i Hümayun'un ilk yabancı komutanı 1828 yılına kadar Bay Manguel adlı bir Fransız iken, kurumun başına daha sonra İtalyan askerî bando müzisyeni ve ünlü opera bestecisi Gaetano Donizetti'nin ağabeyi olan Giuseppe Donizetti getirilmiştir. Napolyon'un ordusunda da görev almış olan Donizetti, 1828 sonunda İstanbul'a gelip, "Osmanlı Saltanat Müzikalarının Baş Ustakârı" unvanıyla giriştiği bu uğraşta çok başarılı olarak bandoyu kısa sürede yetiştirmiştir. Batı müziğini İstanbul'da hayata geçirmek için çokça gayret gösteren ve pašalığa kadar yükseltilen Donizetti, II. Mahmud için "Mahmudiye", I. Abdülmecid için de "Mecidiye" marşlarını bestelemiştir.

O dönemde Tanzimat'ın devlet adamları ve ileri gelenleriyle zenginler, ev ve toplum hayatında Batı'yı taklit etme konusunda yarış içindeydi. İstanbul'un Batı müziği hayatındaki gelişmeler de bu yarışın bir parçasını oluşturur. Daha 1833 yılında yayımlanan bir Avrupa dergisi, İstanbul'daki müzik hayatını şöyle dile getiriyor:

Reformlara çok önem veren sultan askerî alanda olduğu gibi müzik konularında da Batı'yı takip etme yolunda. Türk müziği, daha doğrusu Arap müziği, yerini Avrupa müziğine bırakıyor. Bugünlerde İstanbul'da duyulan melodi ve armonilerin hemen hepsi İtalyan'dır denebilir.

II. Mahmud'un saltanatında İstanbul'da opera salonları açılmaya başlandı. Sultan Abdülmecid ise imparatorluğun Batılılaşma çabaları içinde yer alan Osmanlı sultanlarının ikincisidir. Batı tarzında eğitim almış, müziğe meraklı,

piyano çalan, Fransızca bilen bir sultandı. İtalyan operası hayranlığı ve imparatorluğun iflas etmesine rağmen hesapsız cömertliğiyle tanınmıştır. 1849 yılında bazı Batılı kaynaklarda görülen bir ifade bunu doğruluyor:

İstanbul'u ziyaret eden ünlü sanatçıların hemen hepsi sultanın huzurunda icraya davet edilip, akabinde mükâfatlara boğuluyorlar.

O zamanlarda Pera adını taşıyan Beyoğlu'nda kültürel yaşam oldukça canlıydı. Donizetti, Bellini, Auber, Meyerbeer, Verdi, Berlioz gibi bestecilerin eserleri prömiyerlerinden çok kısa bir zaman sonra İstanbul dinleyicisiyle buluşuyor, 19. yüzyılın ikinci yarısında bazı eserler Avrupa'nın kalburüstü merkezlerinden önce İstanbul'da duyuluyordu. Örneğin, Pera'da yaşayan Leventenler, Verdi'nin *Il Trovatore* operasını, eserin 1853 Ocak ayındaki Roma prömiyerinden sadece on ay sonra ve Parisli müzikseverlerden tam üç sene önce kendi şehirlerinde izlemişlerdi.

İstanbul'u ziyaret eden devlet adamlarının Pera'daki müzik etkinliklerini de resmî ziyaret programlarına almaları, İstanbul'da Batı müziğine artan ilginin derecesini gösteriyordu. Pera'daki Naum Tiyatrosu'nda, 1868 Nisan ayında, daha sonra VII. Edward adıyla İngiltere Kralı olacak Galler Prensi Edward ve eşi, daha sonra Avusturya İmparatoru Franz Joseph opera izlemişlerdi.

İstanbul'un tiyatroları dönemin Avrupalı artistlerine çok cazip teklifler yapıyordu. 1856 yılında Milano'daki genç müzisyen Luigi Arditi'ye Madrid'den Teatro del Oriente, Torino'dan Teatro Regio ve İstanbul'dan Naum Tiyatrosu gibi birkaç opera topluluğundan şeflik için teklif gelmişti. Arditi'nin anılarında belirttiğine göre,

İstanbul'dan gelen teklifi tercih etmesinin nedeni, Naum Tiyatrosu'ndan alacağı ücretin aralarında en yüksek olmasıydı.

Sarayda Müzik

Osmanlı Hanedanı'nın Batı müziğine olan ilgisi- ne gelecek olursak, Abdülmecid Batılı anlamda müzik dersleri alan ve piyano çalan ilk padişah- tır. Abdülaziz ve V. Murad'ın ise solo piyano için besteleri vardır. V. Murad'ın bazı halk havalarını piyanoya uyarladığı biliniyor. II. Abdülhamid ise şehzadeliğinden itibaren piyano ve klasik Batı müziği dersleri almıştır, operaya meraklıdır.

Abdülmecid döneminde Dolmabahçe Sara- yı'nın bitişiğinde inşa edilen gösterişli tiyatro salonunda aynı zamanda operalar, baleler de oynanırdı. Daha sonra yanan ve yeniden inşa edilemeyen bu salonun yanı sıra II. Abdülha- mid'in Yıldız Sarayı Tiyatrosu'nda operalar, ti- yatrolar yabancı kumpanyalar tarafından sah- neleniyordu.

İstanbul'u Ziyaret Eden Ünlü Müzisyenler

İstanbul'da Batı müziğine olan hayranlığın art- masını sağlayan en önemli faktör, kuşkusuz ünlü yabancı virtüozların şehirde verdiği kon- serlerdir. Bunların arasında İstanbul'u ilk ziya- ret eden, "Aslan Piyanist" olarak isim yapmış olan Avusturyalı süper-virtüoz Leopold de Me- yer (1816-1883) olmuştur. 1843'ün Ekim ayı

başında geçilen bir haberde bu ziyarettten şöyle bahsediliyordu:

Piyanist Leopold de Meyer İstanbul'da sultanın huzurunda çaldı ki bu onu İstanbul'da çalan ilk tanınmış sanatçı yapıyor. Ekselansları sanatçı- nın hızına ve tuşlar üzerindeki parmak hünerine hayran kalarak onu mükâfatlara boğdu. Özel din- letiden sonra ünlü piyanist, Sultan Abdülmecid tarafından pırlantalarla süslü bir enfiye kutusuy- la ödüllendirildi.

İstanbul'da çalan gelmiş geçmiş en ünlü sa- natçı ise şüphesiz Franz Liszt olmuştur. İstanbul, Liszt'ten sonra, 1848 yazında ünlü Belçikalı ke- man virtüozu Henri Vieuxtemps'ı (1820-1881) ağırladı. Vieuxtemps, Büyükdere'deki Rus Bü- yükelçiliği rezidansında, daha sonra da sultanın huzurunda konserler verdi.

Bir diğer virtüoz, dünyaca ünlü Fransız kor- nocu Eugène Léon Vivier (1821-1900), 1852 yazında İstanbul'u ziyaret ederek şehirde üç aydan fazla kaldı. Sanatçı, Pera sosyetesinin rezidanslarında, devlet adamlarının resepsiyonla- rında ve Beylerbeyi Sarayı'nda Sultan Abdülme- cid'in huzurunda konserler verdi. 1869 yılında ise ünlü kemancı Pablo de Sarasate İstanbul'da- ki Naum Tiyatrosu'nda müzikseverlerin karşısı- na çıktı.

Liszt'in İstanbul Ziyaretinin Öncesi

Liszt'in Doğu'yu ve özellikle İstanbul'u ziyaret etme isteğini mektuplarında yazdıklarından takip etmek mümkündür. Daha 1839 yazında

Liszt'in çocuklarının annesi Kontes d'Agoult, George Sand'a yazdığı bir mektupta ona şöyle diyordu:

Bu yaz kendimizi Sultan'a takdim etmeyi planlıyorduk ama İstanbul ziyaretimiz suya düştü. Dünyaya getirdiğim bebek bu planın gerçekleşmesini önledi.

Liszt ise 1840 yazında İngiltere'deki Stonehenge'den Avusturyalı ozan Franz von Schober'e yazdığı bir mektupta ise şu sözleri kullanıyordu:

Gelecek kışı İstanbul'da geçirmeyi düşünüyorum. Batı'dan bıktım; parfüm kokuları duymak, güneşin tadını çıkarmak, kömür dumanı solumak yerine tatlı kokulu nargile içmek istiyorum. Özet olarak Doğu burnumda tütüyor!

Yakışıklı süperstar Liszt'in sayısız aşk macerası arasında İstanbul'un da konu edildiği özel bir serüven vardır. Bu da Paris'in sosyetik hayat kadını, herkesin sevgilisi genç Marie Duplessis ile geçirdiği ateşli günlerle ilgilidir. Marie ayrıca onunla aşk yaşamış bir başka sanatçı olan Oğul Alexander Dumas'nın ünlü *Kamelyalı Kadın* romanının konusu olmuştur. Verdi'nin *La Traviata* operasındaki "Violetta" rolü *Kamelyalı Kadın*'a ve dolayısıyla Marie Duplessis'in yaşam öyküsüne dayanır.

Liszt, 1845'in Nisan ayında o dönemde yaşadığı Weimar'dan, Théâtre-Italien'de bir konser vermek üzere Paris'e geldi. Burada tanışıp büyük aşk yaşadığı Marie onunla Weimar'a gitmek istiyordu. Bu diyalogdan, "Bunun bazı sorunlar yaratacağını ona söyledim" diye bahseden Liszt şöyle sürdürür: "Öyle ki ortam onu mutlu etmeyecekti." Bir sene sonra Liszt'in Viyana ve Prag

MOUVEMENT DU PORT. BATEAUX A VAPEUR. ARRIVÉES

Du 7 Juin.

GALATZ. Bateau à vapeur autrichien. *Conte Kolowrat*, cap. Bonanno, avec marchandises diverses, groups et passagers.

Noms des passagers :

MM. Panayotti Nicolaou, moldave, commis. — Constantin B beri, moldave, négociant. — Spiridion D scila, moldave, boyard. — Angeli Vali, moldave, boyard. — Georges Spiro, moldave, marchand. — Daniel Dimitriu, valaque. — Dimitri Théodor, valaque, marchand. — Léon Haym, servien, marchand. — Henry Higgins, anglais, voyageur. — Georges Higgins, anglais, voyageur. — Jerasimo Selavo, anglais. — Jerasimo Berzi, anglais marchand. — Edouard Dewen, anglais, courrier. — Benjamin Messeri russe, courtier. — Dimitri Yani, hellène. — Eum-muel Sacoumans, hellène. — Jean Zaca, hellène, marchand. — Ignace Sgardelli, autrichien, agent de commerce. — Franz Liszt, docteur en philosophie et maître de chapelle de S. A. R. le grand duc de Saxe-Weymar, conseiller de S. A. le prince de Hohenzollern, autrich. — Stefanaki Sara, autrich en. — Giovanni Afendouli, autrichien.

Romanya'nın Tuna Nehri üzerindeki kenti Galatz'dan 7 Haziran 1847 tarihinde Kont Kolovrat istimbotuyla İstanbul'a gelen yolcular arasındaki efsanevi piyanist "Franz Liszt, docteur en philosophie et maitre de chapelle de S. A. R. le grand duc de Saxe-Weymar, conseiller de S. A. le prince de Hohenzollern, autrich" şeklinde kayda geçmiş.

konserlerinin ardından iki sevgili Budapeşte'de buluşmaya karar verdi. Oradan İstanbul'a beraber gideceklerdi. "İstanbul'a gitme fikrine bayıldı" diye yazıyordu Liszt.

Planlanan bu beraberlik ve İstanbul seyahati ne yazık ki gerçekleşmedi. Marie Duplessis, Liszt'le tanışmasından sadece 16 ay sonra, 3 Ocak 1847'de henüz 23 yaşında Paris'te veremden öldü. Liszt, 1 Mayıs 1847'de Marie d'Agoult'a yazdığı mektupta bu aşk macerasını ve suya düşen İstanbul planlarını şöyle anlatıyordu:

Bana on beş ay önce şöyle dedi: “Uzun yaşayacağım, ben garip bir kızım ve kontrol edemediğim bu hayata nasıl tutunacağımı, nasıl katlanacağımı bilmiyorum. Beni al, istediğin yere götür; sana hiç dert olmayacağım. Bütün gün uyurum, akşam tiyatroya giderim; gece de bana istediğini yapabilirsin!” Son Paris ziyaretimde bu nefis yaratığa garip bir şekilde nasıl tutulduğumdan daha önce sana bahsetmemiştim. Onu İstanbul’a götüreceğimi söyledim, çünkü bu onun üstesinden gelebileceği tek seyahatti.

Liszt İstanbul’da

1847, Liszt’in profesyonel sahne hayatının son yılıydı. Kariyerinin son konserlerini, İstanbul’dan sonra gittiği Odessa ve Yelizavetgrad’da verecekti. Yaşamının “virtüöz yılları” olarak bilinen bu dönemini bu iki şehirdeki konserlerle kapatmadan önce sanatçı, 1847 yılının 7 Haziran’ında Romanya’nın Tuna Nehri üzerindeki Galatz şehrinden vapurla İstanbul’a geldi. İstanbul’da bir dizi konser veren Liszt, Çırağan Sarayı’nda Sultan Abdülmecid’in huzurunda iki kez çaldıktan sonra 13 Temmuz’da Galatz ve Odessa yoluyla Woronińce’ye gitmek üzere İstanbul’dan ayrıldı.

Liszt’in yazışmalarından, İstanbul seyahatini gerçekleştirmek için Alphonse de Lamartine aracılığıyla Sadrazam Mustafa Reşid Paşa ile haberleştiği biliniyor. Liszt’in İstanbul ziyaretinin paşanın girişimi ve daveti sonucu gerçekleştiği anlaşılıyor.

19. yüzyıl ortasında Pera’da kültürel yaşam oldukça canlıydı. Burası Avrupalı virtüözlerin, İtalyan ve Fransız opera kumpanyalarının sık sık ziyaret ettiği bir yere dönüşmüştü. Pera sakinleri,

1846’nın sonunda Liszt’in şehirlerine doğru yola çıktığını öğrendiler. 6 Kasım tarihli bir Pera gazetesinde şu haberi görmekteyiz:

Bütün diğer meşhur piyanistleri geride bırakan Avrupa çapında ünlü Macar piyanist Liszt, çok yakında İstanbul’a gelecek.

Bu müjdenin şehirde yarattığı büyük heyecanı tahmin etmek mümkündür. İstanbullu müzikseverler 1847 Mayıs ayında ise şöyle bir haber okudular:

Liszt yakında İstanbul’a geliyor. Muzika-i Hümayun şefi Donizetti’nin ünlü enstrüman yapımcısı Sébastian Pierre Érard’dan öğrendiğine göre, Liszt şehrimize geldiğinde Érard’ın gönderdiği ve Liszt’in ününe layık yedi oktavlı güzel bir piyanosu Donizetti’nin evine varmış olacak.

Journal de Constantinople 11 Mayıs 1847 tarihli sayısında Liszt’in yakında İstanbul’da olacağını (ismini yanlış yazarak) şöyle bildiriyordu:

Bir zaman önce okuyucularımızdan biri ünlü piyanist Bay Listz’in İstanbul’u ziyaret etmesini dört gözle beklediğini yazmıştı. Elimize geçen aşağıdaki mektuba göre bu isteğin gerçekleşmesine çok az bir zaman kaldı:

Paris, 5 Haziran

Bay Donizetti, İstanbul.

Dostumuz Listz yakında Odesa’dan İstanbul’a gelecek. İstanbul’a vardığında şöhretine yakışan bir piyanonun şehre ulaşmış olmasını arzu ediyoruz. Bu nedenle 20 gün içinde Marsilya’ya varıp oradan da sizin adresinize nakledilecek bir enstrüman göndermek istedik. Bu La, Mi, La aralığında

yedi oktav ve 3 telli, Erard'ın özel double-escape-ment mekanizması ve en gelişmiş donanımıyla maundan imal edilmiş bir kuyruklu piyanodur. Size önceden haber vererek bu güçlü ve mükemmel aleti görünce şaşırılmamanızı istedik. Lütfen Bay Listz İstanbul'a varır varmaz kendisine haber vererek bize yardımcı olmanızı rica ederiz. En iyi dileklerimizle,

Sebastien Pierre Erard

Paris'e gittiklerinde, Liszt'in babası Adam Liszt ve Érard piyano şirketinin kurucusu Sébastien Érard, genç Liszt'in Érard'ın piyanolarında çalarak markanın reklamını yapması hususunda bir anlaşma yapmışlardı. Bunun karşılığında Érard şirketi piyanolarını Liszt'in konserleri için gittiği yerlere sevk edecekti. Buradaki mektup yazarı olan Sébastien'in yeğeni Pierre, amcasının 1831'deki ölümünden sonra Érard şirketinin başına geçmişti. Liszt İstanbul konserlerinde Pierre Érard'ın Marsilya'dan

gönderdiği bu piyanoyu kullandı. Kendisi İstanbul'dan ayrıldıktan sonra Odessa'dan Pierre Érard'a şöyle yazıyordu:

Sevgili Érard, benim için o muhteşem enstrümanı İstanbul'a göndermekle gösterdiğin nezakete içten teşekkür ederim... Çırağan Sarayı'nda parmaklarım bu piyanonun tuşları üzerinde gezerken çok zevk aldığımı söylemek isterim. Benim için hoş bir sürpriz oldu. Donizetti'ye yazmış olduğun mektupta belirttiğin gibi, gerçekten çok güçlü ve mükemmel bir piyano...

Liszt'e Pierre Érard tarafından gönderilen muhteşem piyanonun çok ilginç ve oldukça karmaşık, Liszt'in kendi ifadesiyle "romantik bir kaderi" vardır. Liszt'in İstanbul konserlerinden sonra şehrin büyük ailelerinden Baltacılar'ın nişan hediyesi olarak 16.000 piastreye satın aldıkları bu enstrümanın bugün nerede olduğunu bilmiyoruz. İstanbul'un önemli ailelerinin evlerinde bulunan tarihi Érard piyanoların yapım

(Solda) Liszt'in bir süre misafir kaldığı Nuru Ziya Sokak 19 numaradaki Alexandre Commendinger'in evinin eski hâli. (Ortada) Günümüzde Nuru Ziya Sokak'ta evin önünden Çukurcuma'ya doğru bakış. (Sağda) 19 numaralı arsadaki yapıya yerleştirilmiş anı levhası.

yıllarının 1850'ler olduğu, bazılarının "Exposition Universelle 1855 Medaille d'honneur" ibaresi taşıdığı anlaşılıyor. Gelgelelim, konuyla ilgili çok değerli yeni bulgulara ulaşıldığını da söylemeliyiz. Bunlar arasında en heyecan veren gelişmelerden biri, müzikolog Dr. Emre Aracı'nın son yıllarda dedektifliğe varan çalışmalarının meyvesi olarak, Liszt'in piyanosunun yolculuk serüveninin detaylarını ve çalgının seri numarasını ortaya çıkarmış olmasıdır.

Liszt İstanbul'a varır varmaz, dragoman Baron Henri de Testa ve saray görevlileri tarafından karşılanıp Sultan Abdülmecid'in isteği doğrultusunda hemen huzura çıkarıldı. Şehirde verdiği ilk resital ise bir sonraki gün,

8 Haziran 1847'de Çırağan Sarayı'nda sultanın huzurunda verdiği özel dinletiydi.

Liszt şehirde müzik aletleri satan ve nota basımcılığı yapan Alexandre Commendinger'in Beyoğlu'nda Nuru Ziya Sokak (eski Polonya Sokak) 19 numaradaki evinde bir süre misafir oldu. Commendinger ailesi Cadde-i Kebir (Grande Rue de Péra, günümüzün İstiklal Caddesi) üzerinde iki müzik mağazası işletiyordu. Bu müzik ticareti işi daha sonra Ernest Commendinger'e yadigâr kaldı. Aeolian şirketinin İstanbul temsilcisi olarak saraya ve zengin ailelerin evlerine piyanolar, çeşitli çalgılar ve özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında moda olan piyanola aletleri sağladılar.

Bu sokaktaki evlerin, ilki Liszt'in ziyaretinden iki yıl sonra olmak üzere birkaç kez yanıp yeniden inşa edilmeleri nedeniyle, Commendinger'in evi artık ortada yoktur. Dolayısıyla günümüzde burada bulunan yapı gerçekte Liszt'in oturmuş olduğu Commendinger'in evi değildir. Onun arsasına yapılan binanın cephesinde ise Liszt'in İstanbul'a geldiğinde bu arsada daha önce bulunan evde bir süre ikamet ettiğine dair bir tabela bulmak mümkündür. Naum Duhanî'nin Beyoğlu sokaklarını anlatırken, "Ne yazık ki Liszt'in İstanbul'a gelip gidişini gösteren bir anı levhası bile yok. Sanat ve müzik dostları bu eksiği gidermeyi bilmeli değil miydiler?" diyerek hayıflandığı bu anı levhasının asılması konusu, müziksever Reşit Mehmet Erol'un girişim ve gayretleriyle 17 Mart 1989 tarihinde yapılan küçük bir törenle gerçeğe dönüştürülmüştür.

Liszt, Beyoğlu'ndan sonra büyük olasılıkla Büyükdere'de Baron von Stürmer'in rezidansında kaldı. Haziran ayı ortasında Liszt Büyükdere'dedir. Ziyareti sırasında Polonezköy'e de gittiğine dair belgeler bulunmaktadır. Polonyalı vatansever Kont Władysław Zamoyski, Liszt'in

Franz Liszt İstanbul'u ziyaret ettiği 1847 yılında
(Kara kalem portre: Julius Kossak, Lviv Ukrayna, 1847).

Fransız ve İngiliz ileri gelenleriyle beraber, kurulmasının üzerinden daha birkaç yıl geçmemiş olan Polonezköy'ü ziyaret etmesinden, "Gördükleri karşısında çok etkilendiler. Burayı hiç bir zaman unutmayacaklarını ve yardım için toplayacakları bağışları bize yollayacaklarını söylediler" şeklinde bahsediyor.

Konser Mekânları ve Repertuvar

Liszt'in İstanbul'da verdiği konserlerin belgelere dayanan tarihleri oldukça sınırlıdır. İki kez Çırağan Sarayı'nda Sultan Abdülmecid'in huzurunda, ayrıca Franchini Evi'nin salonunda ve Rusya Büyükelçiliği'nde çaldığı kesindir. Bunların dışında Baron von Stürmer'in Büyükdere'deki rezidansında birkaç kez özel dinleti sunduğu haberi Batı basınında yer alıyor. Kuzguncuk'taki Fethi Ahmet Paşa Yalısı'nda (Mocan Yalısı) çaldığı da söylenmekle beraber böyle bir dinletiyi ilgili elimizde belge yoktur. *Der Humorist* dergisi Liszt'in ziyaretinin bitimine doğru 12 Temmuz 1847'de İstanbul'dan "Büyük piyanist her gün bir ileri gelenin evine davet ediliyor ve değerli hediyelere boğuluyor" haberini vermiştir. Dolayısıyla Liszt'in birkaç önemli insanın evinde özel dinletiler sunmuş olması elbette ki mümkündür.

— Der Claviermeister Franz Liszt spielte am 8. Jun. vor dem Sultan, der ihn sofort nach seiner Ankunft in Konstantinopel zu sich berufen hatte.

Liszt'in İstanbul'a varışının hemen ertesi günü olan 8 Haziran 1847 tarihinde Sultan Abdülmecid'in huzurunda çaldığını bildiren Almanca bir haber (*Deutsche Allgemeine Zeitung*, 24 Haziran 1847).

Liszt'in İstanbul'da 18 Haziran 1847'de Franchini Salonu'nda verdiği matine konserin afişi.

Liszt'in 8 Haziran 1847'de Çırağan Sarayı'nda Sultan Abdülmecid'in huzurunda çaldığını, kendi yazdığı mektuplarında da Batı basınında çıkan haberlerde de okuyoruz.

Örneğin, *Der Humorist* dergisinin 17 Temmuz 1847 tarihli sayısında, İstanbul'dan 28 Haziran'da geçilen haberde, Liszt'in hem Rusya Büyükelçiliği'nde yoksullar yararına verdiği konser hem de haberden birkaç gün önce sarayda Sultan Abdülmecid'in kendisine piyano çalması üzerine kaleme alınmış aşağıdaki haber yer alıyor:

Liszt, İstanbul ziyaretinde bütün insanlığa duyduğu sevgiyi ifade etmek üzere, bugün öğleden sonra saat 2'de Pera mahallesindeki Rus İmparatorluğu Büyükelçilik Sarayı'nın muhteşem ve büyük odalarında başkent'in sayısız yoksulu yararına bir

matine dinletisi verdi. Çaldığı altı eserden biri, genel beğeni toplayan ve geçenlerde ekselanslarının da hayran kaldığı Marş-ı Sultani idi. Bu konser için büyük bir dinleyici kitlesini garanti etmek üzere bilet fiyatı sadece elli piastre (beş guldenlik madeni para eşiti) olarak tutuldu. Liszt'i duymaya can atan sanatseverler fiyatın yarıya indirilmesinden büyük bir heyecan duydular. Liszt birkaç gün önce de sultanın daveti üzerine Çırağan Sarayı'na giderek kraliyet ailesiyle birlikte iki saat geçirmişti. Yedi yaşından beri Ermeni bir bayandan piyano dersleri alan sultan, bu vesileyle virtüöz için tam bir saat boyunca Almanya ve İtalya'dan en iyi bilinen opera melodilerinden seçmeler çaldı. Dokunuşu hafif ve canlı olmasına rağmen sadece iyi bir okulun kendisine verebileceği mükemmelliğe sahip değil. Sultanın kabul salonunda ikisi Viyana biri Paris yapımı üç piyano bulunuyor.

Liszt'in Rusya Büyükelçiliği'nde verdiği konserde yoksullar için toplanan para toplam 15.000 piastredir.

Yine *Der Humorist*'in 21 Temmuz 1847 tarihli sayısında, İstanbul'dan 6 Temmuz 1847'de yollanmış "İstanbul'dan haftalık rapor" başlığı ile şu haber gözümüze çarpar:

Raporuma Liszt'in burada günün kahramanı olduğu haberiyle başlıyorum. Kendisi bu ayın 3'ünde Ekselanslarından pırlantalarla süslü Nişan-ı İftihar madalyası ile beratını aldı.

Bir hafta sonra (28 Temmuz 1847) ise şu haberi okuruz:

İstanbul, 12 Temmuz:

Liszt'in bu şehirdeki performansının yarattığı coşku dinmediği gibi garip bir şekilde kendisi

burada yaşayan Almanlar ve Fransızlar tarafından hemşehrileri olarak kabul ediliyor. Bu arada, Liszt'in başkentin yoksulları yararına verdiği konserle şehrin yoksullarına cömertçe yaptığı parasal yardım üzerine ülkenin kalburüstü kişileri kendisine bir hatıra olarak muhteşem bir gümüş nargile yaptırdılar. Ayrıca, Avrupa Hayırseverler Derneği ona bir teşekkür mektubu eşliğinde onursal üyelik diplomasını takdim etti.

Liszt, İstanbul konserlerinde ünlü enstrüman yapımcısı Sébastien Pierre Érard'ın özellikle kendisi için gönderdiği ve yukarıda bahsini ettiğimiz Érard marka piyanoyu kullandı. Liszt'in İstanbul'da icra ettiği eserler içinde en önemlilerinden biri, dönemin Muzika-i Hümayun şefi Giuseppe Donizetti'nin bir teması üzerine İstanbul'da besteleyip Sultan Abdülmecid'e ithaf ettiği *Grand Parafraz Marşı*'dır. Bestecinin bu marşı 14-15 Haziran tarihlerinde Büyükdere'de notaya aldığı biliniyor. Sanatçının Büyükdere'de üzerinde çalıştığı bir diğer önemli eser ise Verdi'nin *Ernani* operası üzerine bir fantezidir.

Franz Liszt'in Sultan Abdülmecid huzurunda çaldığı en önemli mekân: 19. yüzyılın ilk yarısında Beşiktaş'taki eski ahşap Çırağan Sarayı (Orijinal siyah beyaz gravür: Rouargue kardeşler).

Liszt'in bunun yanı sıra sarayda, Rus Büyükelçiliği'nde ve Franchini Salonu'nda verdiği dinletilerde programına dâhil ettiği eserlerin aşağı yukarı hepsi biliniyor. Bunların arasında *Lucia di Lammermoor'dan Andante, Norma Fantezisi, Hexameron, Macar Melodileri, Lucrezia Borgia Fantezisi, Eski Romen Havaları Üzerine Çeşitlemeler, La Sonnambula Motifleri Üzerine Fantezi, I Puritani'den Polonez, Chopin'den Mazurkalar* ve Weber'in *Valse Davet'i* de bulunmaktadır. Ayrıca bazı Avrupa kaynakları sanatçının Çırağan Sarayı'na ilk ayak bastığında sultan için

Giacomo Meyerbeer'in *Robert le diable* operasından temaları kullandığı *Réminiscences de Robert le diable* (S. 413) adlı eserini seslendirdiğini bildirmektedir.

Liszt'in köklü dragoman ailesi Franchini'nin Büyükdere'de, daha sonra Hubsch Köşkü olarak bilinen evde verdiği düşünülen konserinin ise, Géza Dávid ve Lajos Gracza'nın da değindiğine göre, Pera'da verilmiş olması ihtimali çok daha yüksektir ki buna işaret eden birkaç belge de bulunuyor. Her şeyden önce Hotel Avrupa Pera'da, Kumbaracı Sokak üzerinde, Avusturya

LUNDI, 28-16 JUIN 1847.
MATINÉE MUSICALE
AU PROFIT DES PAUVRES

PAR

M. LISZT.

PROGRAMME.

1. Ouverture de *Guillaume Tell.*
2. Fantaisie sur des motifs de la *Sonnambule,*
3. Mazurka de Chopin.
4. Polonaise des *Puritains.*
5. Marche de S. M. I. le Sultan.
6. Galop chromatique.

Le Concert aura lieu à 2 h. 1/2 précises après midi, dans les salons du Palais de Russie, à Pera. que M. d'Oustinoff a bien voulu mettre à la disposition de M. Liszt.

Prix des Places : 50 Piastres.

On trouve les Bilets à la Bourse, à Galata ; chez M. Anderlich, près du Téké ; chez M. E. Ottou, en face du Palais de Russie.

NB. Toute personne qui prendra 5 bilets, aura droit à une remise de 50 piastres.

Franz Liszt'in İstanbul'da Rusya Büyükelçiliği salonunda 28 Haziran 1847 tarihinde yoksullar yararına verdiği konserin bu tarihten iki gün önce gazetede yayımlanan programı.

VENDREDI, 18 JUIN 1847.
MATINÉE MUSICALE

PAR

F. LISZT.

PROGRAMME.

1. Andante de *Lucie de Lammermoor.*
2. Fantaisie sur des motifs de la *Norma.*
3. Mazurka de Chopin.
4. Le roi des Aulues, mélodie de Schubert.
5. Hexameron, variations sur un thème des Puritains.
6. Mélodies hongroises.

Ce concert aura lieu à 2 heures précises après midi, dans la maison de M. Franchini.

Prix des Places : 100 Piastres.

On trouve les Bilets à l'Hôtel de l'Europe ; et le jour du Concert, à l'entrée.

Journal de Constantinople, Echo de l'orient,
16 Haziran 1847 Çarşamba sayısında yer alan duyuru.

Büyükelçiliği'nin yanındaydı. Naum-Duhanî de eski British High School for Girls'ün yerinde, daha önceleri Franchini-Longeville Evi'nin bulunduğunu söylüyor. Ayrıca *Neue Musikalische Zeitung*'un 7 Temmuz 1847 tarihli sayısında Liszt'in Franchini Salonu'nda verdiği matine dinletisinin bu varsayımı kuvvetlendiren haberi şöyledir:

Pera. Liszt liess hier im Saale der Frau v. Franchini eine Matinée musicale ankundigen, wobei der Preis zu 100 Piaster (??) angestzt war.

Haber Pera kaynaklıdır ve konserin Madam Franchini'nin salonunda verileceği belirtilmiştir.

Donizetti ve Büyük Parafraz

Liszt'in İstanbul'da icra ettiği eserler içinde en önemli olanlardan biri Muzika-i Hümayun şefi Giuseppe Donizetti'nin bir teması üzerine İstanbul'da besteleyerek Sultan Abdülmecid'e ithaf ettiği *Marş-ı Sultani*'dir. Bildiğimiz kadarıyla Liszt bu marşı Çırağan Sarayı'nda sultanın huzurunda verdiği ikinci resitalde ve Rusya Büyükelçiliği'nde verdiği konserde seslendirmiştir.

Liszt'in eserleri arasında S. 403 sıralamasıyla yer alan bu parafraz, amatörler için de kolaylaştırılmış şekliyle olmak üzere iki versiyon hâlinde *Grande Paraphrase de la Marche de Giuseppe Donizetti composée pour Sa Majesté le Sultan Abdul-Médjid Khan* (Giuseppe Donizetti'nin Abdülmecid Marşı Üzerine Büyük Parafraz) başlığıyla 1848 yılında Berlin'de Schlesinger Yayınevi tarafından yayımlanmıştır.

Eser 19. yüzyıl sonunda ve 20. yüzyıl başında Paul de Conne ve Ferruccio Busoni gibi ünlü piyanistlerin repertuarlarında yer almıştır.

İlk kaydı piyanist Ergican Saydam tarafından yapılan *Büyük Parafraz*'ın günümüzde çok sayıda kaydı vardır. Bu eserin padişaha gönderilen el yazması bir kopyası İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü'nde, üzeri ay yıldızlı yeşil bir kapak içinde, iki ithaf sayfası, yirmi sayfa nota olarak ve No: 781/124 (107) kaydıyla bulunmaktadır. Parafrazın Liszt'in el yazısıyla olan orijinali ise Weimar'da bulunan Goethe und Schiller Archiv'de saklanmaktadır. Eser 14-15 Haziran tarihlerinde Büyükdere'de notaya geçirildiği için Liszt'in bu tarihten önce Commendinger'in Beyoğlu'ndaki evinden Baron von Stürmer'in Büyükdere'deki rezidansına taşındığı anlaşılıyor.

Liszt'in İstanbul'da kaldığı süre içinde üzerinde çalıştığı bir diğer eser ise Verdi'nin *Ernani* operası üzerine bir fantezidir. Bu fantezinin orijinal notasında Liszt'in eliyle "Pera, Haziran 1847" ibaresi yer alıyor.

Giuseppe Donizetti

Franz Liszt'in Giuseppe Donizetti'nin Abdülmecid Marşı Üzerine Büyük Parafraz (*Grande Paraphrase de la Marche de Giuseppe Donizetti composée pour Sa Majesté le Sultan Abdul-Méjid Khan*) başlığı ile yazdığı eserin Abdülmecid'e sunulmuş olan ve İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü'nde saklanan el yazması kopyasının kapağı ve başlık sayfası.

Liszt (F.) Grande Paraphrase de la Marche de G. Donizetti, comp. p. le Sultan Abdul Medjid-Khan. Berlin, Schlesinger 25 Ngr.

Liszt (F.) Grande Paraphrase de la Marche du Sultan Abdul Medjid Khan. No. 8, Version facilitée. Berlin, Schlesinger 25 Ngr.

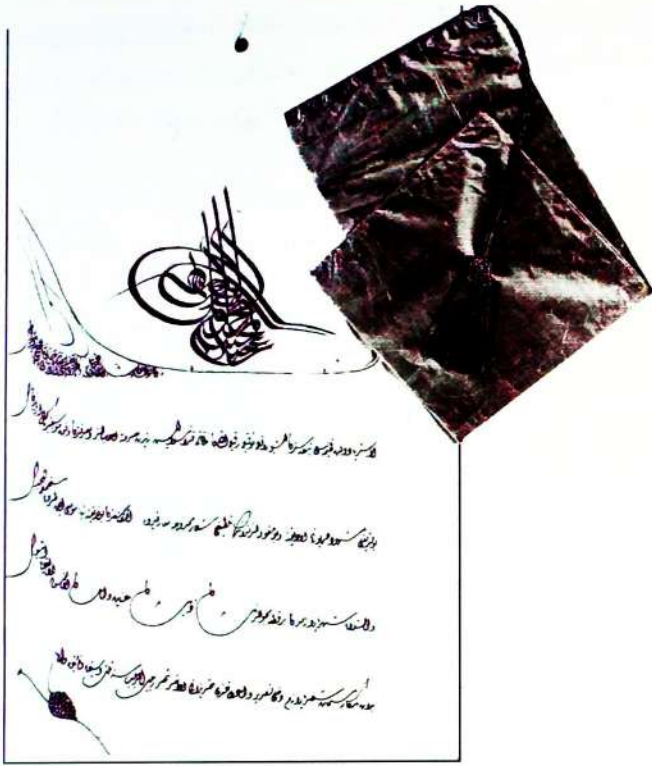
Franz Liszt'in *Giuseppe Donizetti'nin Abdülmecid Marşı Üzerine Büyük Parafraz* başlığı ile bir orijinal, bir de kolaylaştırılmış versiyonu olarak Schlesinger tarafından 1848'de yayımladığı notalarının reklamı.

Liszt'e Verilen Nişan-ı İftihar

Liszt'e verilen nişan hakkında Reşit Mehmet Erol şu detaylı bilgiyi veriyor:

Liszt, Muzika-i Hümayun'un yöneticisi olan Donizetti Paşa'nın yazdığı Mecidiye Marşı'nın teması üzerine 14-15 Haziran 1847'de Büyükdere'de yazdığı "Marş Parafraz"ı Padişah'a takdim etmek üzere Avusturya Büyükelçisi'ne verdi. Elçi o devrin Hariciye Nazırı Mehmet Emin Ali Paşa'yı ziyaret ederek notayı sunmuş, Ali Paşa da durumu

Sadrazam Mustafa Reşit Paşa'ya bildirmiş ve istek bir tezkere ile Saraya iletilmişti. Bu tezkerede, sanatçının Sultan'ın huzurunda çalması nedeni ile teşekkür etmek için Marş-ı Sultani'ye yeni melodiler ekleyerek süslediği, kendisinin birçok yabancı hükümdar tarafından nişan ile onurlandırıldığı ve eğer Padişah da uygun görürse Dördüncü Dereceden bir nişan verilmesi ve bu yolda Padişah'ın buyruğuna göre hareket edileceği yazılıydı. Sarayın 3 Temmuz 1847 tarihli cevabı sonucunda Liszt'e 4. dereceden Mecidiye Nişanı ve 125 altın değerinde üzeri kıymetli taşlarla süslü bir kutu verilecekti.

Liszt'e Sultan Abdülmecid tarafından verilen mücevherli nişana (Nişan-ı İftihar) ilişkin berat ve beratın içine konduğu özel hazırlanmış torba. Weimar Liszt Müzesi'nde saklanan belgenin üzerindeki tarih, Haziran/Temmuz 1847 (Recep 1263).

Franz Liszt 1873 yılında nişanları ile (Foto: Ferencz Kozmata, Budapeşte, 1873).

Liszt-Listmann Olayı Üzerine

Robert Stockhammer, Liszt'in nispeten az bilinen İstanbul ziyaretine 1986 tarihli kitabında şu sözlerle yer vermiştir:

54 saat süren bir yolculuktan sonra Liszt uzun zamandır gelmek istediği, Türkiye'nin batı sınırındaki İstanbul'a vardı. Burada ilk başta tatsız bir sürprizle karşılaştı: Liszt kendini piyano virtüözü olarak tanıttığında tutuklandı. Çünkü adı Liszt olan başka bir sanatçı, birkaç gün önce zaten İstanbul'da çalmıştı. Dolayısıyla bu ikinci

Liszt bir sahtekâr olmalıydı! Bahsi geçen öbür Liszt ise para ve unvan kazanmak için ünlü virtüözün kimliğine bürünen Herr Listmann adlı biriydi.

Bu çok ilginç bir anekdot olmakla birlikte acele bir yargıya varmadan önce üzerinde biraz düşünmemiz gerekir. 1847 yılında Osmanlı saray yetkilileri gerçekten de büyük Liszt'i şehre varır varmaz gözaltına aldırtacak kadar naif miydi? Verdi'nin *Il Trovatore* operasını Roma'daki dünya prömiyerinden sadece on ay sonra ve Parisli müzikseverlerden tam üç yıl önce sahnede izlemiş olan Pera'nın müziksever Levantenleri, Herr Listmann'ın yalanlarına bu kadar kolay inanacak saflıkta mıydı?

Stockhammer'ın kitabındaki şekliyle folklorik bir nitelik kazanmış olan Liszt-Listmann olayına tarihsel verilerin ışığında değinmemizde yarar vardır. Bu fantastik olaydan söz eden ilk kaynaklardan biri 20. yüzyılda yayımlanmıştır ama rivayetin kökü büyük bir ihtimalle daha da eskilere gidiyor.

Ann Lingg, Liszt'in yaşamını romantize eden, tarihî verileri göz ardı ederek kaleme aldığı romanında olaydan şöyle bahsetmiştir:

İstanbul'da Listmann adlı bir piyanist adının ikinci yarısını atıp kendini Liszt olarak tanıtmıştı. Sultan "Bay List"e değerli bir hediye verdi. Liszt uzun zamandır Türkiye'ye gelmemişti ama bu "List" bile sultanın hayranlığını kazanmaya yetti.

Zsolt Harsányi'nin kitabında ise şu cümlelere rastlarız:

Sultan tarafından kabul edildi. Sarayda uzun uzun konuştular. Franz İstanbul'da başka birisi sanılarak yanlışlıkla tutuklandığını anlattı. Sultan katıla katıla güldü. Ardından Liszt'e içi altın dolu mineli bir enfiye kutusu verdi ve kendisini bir nişanla taltif etti.

Liszt'in yaşamını görsellerle belgeleyen Ernst Burger, sanatçının İstanbul'a varışını şöyle anlatır:

Bu arada başına gelen eğlenceli bir olaydan bahsedelim: Liszt şehre geldiğinde hakkındaki tutuklama emriyle sultanın huzuruna çıkarıldı. Adının benzerliğini kullanan bir piyanist kendini ünlü Liszt olarak tanıtmıştı ve bu nedenle gerçek Liszt sahtekâr durumuna düşmüştü.

Henry Finck'in olayı anlatışına bakalım:

Mektuplarından birinde Liszt, taşra müzisyenlerinin adını sık sık kullandıklarından şikâyet ediyordu. Hatta öyle ki, Listmann adlı bir piyanist, adının son dört harfini atarak Sultan Abdülmecid'den değerli bir armağan almıştı.

Liszt tarihçisi Alan Walker, piyanist-bestecinin 1884 yılında Henriette'e yazdığı mektubu kaynak olarak kullanıp, Liszt-Listmann olayını şöyle aktarıyor:

Tesadüfe bakın ki Liszt, İstanbul'da adının ikinci hecesini düşürerek durumdan yararlanmaya çalışan Listmann adlı bir başka piyanistle aynı zamanda bulundu. Liszt bu sahtekârlıktan hoşlanmadı, çünkü "dublörü" sultandan aslında Liszt'e verilmesi gereken bir armağan almıştı. Listmann davranışı için özür diledi, ama aldığı armağanı iade ettiğine dair bir kayıt bulunmuyor.

Liszt'in İstanbul ziyaretinin ana hatlarına ek olarak, literatürde "sahtekâr Listmann" olayına yer veren yazılar, genellikle aktarılan bu eğlenceli versiyona sadık kalmıştır. Olay, İstanbul'a Liszt'den önce gelmiş olan bir müzisyenin isminin ikinci hecesini düşürerek kendisini Liszt olarak tanıttığı, bu sahtekârın sultandan değerli hediyeler elde ettiği ve Liszt'in de şehre vardığında bu nedenle tutuklandığı biçiminde ifade edilmiştir.

Peki, bu şehir efsanesi nereden ortaya çıkmıştır?

Olayın sonradan yapılan yorumları, Liszt'in kuzeni Henriette'e 8 Şubat 1884 tarihinde Budapeşte'den yazdığı bir mektupta geçen ifadelerine dayanıyor. Liszt, kuzeninin bir hanım müzisyenle ilgili sorusuna mektubunda şöyle cevap vermiştir:

Ben Mary Liszt adıyla konserler veren bir kuzeni veya yeğeni ilk kez senden duyuyorum. Müzisyenlerin taşrada adımızı kullanarak konserler verdiklerini biliyorum. Konstantinopolis'te Herr Listmann adlı bir piyanist, adının ikinci hecesini düşürerek kısaltıp kullandığı için benden özür dilemişti. Kendisi bu sayede Sultan Abdülmecid'den değerli bir hediye elde etmişti.

Liszt bu mektubu kaleme aldığında, İstanbul'u ziyaretinin üzerinden neredeyse kırk sene geçmiştir. *Listmann* gibi kendi ismine yakın bir adın, Liszt'in anılarında kırk yıl gibi uzun bir süre de olsa yaşamış olmasını normal kabul etmek gerekir.

Listmann Değil Litzmann

"Liszt'in (sözde) adaşı" olayının Stockhammer'in imzasını taşıyan ballandırılmış nitelikleri kazanması, ikincil kaynakların birbirlerini kaynakça olarak kullanarak zenginleştirdiği bir dönüşümün sonucu olmalıdır. Birincil kaynaklar, adı geçen zatın *Eduard Litzmann* adlı bir Alman müzisyen/sanatçı olduğunu, edebiyat merakına ek olarak, İspanya ve Doğu'yu gezmiş, oldukça başarılı bir piyanist olarak tanındığını gösteriyor.

Herr Litzmann'ın sultandan değerli hediyeler aldığı doğrudur. Gazetelere göre kendisi sarayda sultanın orkestrası ile çaldığı gibi solo resitaller de vermiş ve İstanbul'da kaldığı süre boyunca Pera'nın müzikseverleri tarafından olumlu değerlendirilen, takdir edilen bir sanatçı olmuştur. Ama ismi Liszt'e benzesin diye ikinci hecesini düşürdüğü, bir sahtekâr olduğu veya Liszt ile İstanbul'da karşılaştığıyla ilgili olarak elimizde hiçbir kanıt bulunmuyor.

Liszt-Listmann olayına ilişkin ilk önemli veriyi *Vossische Zeitung* adlı bir Alman gazetesinde buluruz. 5 Ocak 1847 tarihli bu habere göre:

(Özel haber) Müzik tarihiyle ilgili önemli bir çalışma tamamlamak için Orient'i ziyaret etmekte olan Alman müzisyen ve yazar Eduard Litzmann, İstanbul'da ikameti sırasında sadrazam tarafından Sultan Abdülmecid'e takdim edildi. Sadrazamın önerisi üzerine Bay Litzmann'ın kendisine ithaf ettiği piyano eserlerini kabul eden sultan, sanatçıyı 29 Aralık [1846] akşamı Çırağan Sarayı'na davet etti. Litzmann huzurda kendi bestelerinin yanı sıra, Thalberg, Liszt ve Döhler'den parçalar seslendirdi. Sultan Litzmann'ı yakından gözlemek için piyanonun yanında oturarak sigara içti ve zaman zaman da memnuniyetini göstermek için sanatçının yanına yaklaştı... Dinleti bir buçuk saati aşkın bir süre devam etti. Daha sonra sultan bir tercüman aracılığı ile ülkesi, gezisinin amacı ve Türk ulusal müziği gibi konular üzerine sanatçı ile sohbet etti... Bay Litzmann sultanın yanında yaklaşık 5 saat kaldı. Onu tekrar dinlemek arzusunu dile getiren sultan, Litzmann'ı övgülere boğdu ve kendisinden orkestrası ile askeri bandler için müzik bestelemesini istedi...

Eğer Litzmann, Liszt kimliğine bürünmüş bir sahtekâr olsaydı haberde onun için "Huzurda kendi bestelerinin yanı sıra, Thalberg, Liszt ve Döhler'den parçalar seslendirdi" ifadesi kullanılır mıydı? Elbette ki kullanılmazdı. Litzmann'ın programında eserleri yer alan bestecilerin listesi bile Liszt-Listmann öyküsünün doğru olmadığını kanıtlamaya yetecektir.

Buna ek olarak "Sarayda Eğlence ve Tiyatro" başlıklı yabancı kaynaklı başka bir haberde de şu sözleri buluruz:

Alman piyanist Litzmann'ın 29 Aralık'ta sarayda verdiği dinleti sultanın o kadar hoşuna gitti ki sanatçı saray orkestrası eşliğinde huzurda çalmak üzere tekrar saraya davet edildi. Kendisine gösterilen bu ilgiden çok etkilenen sanatçı sultana ithafen yazdığı bir marşı sadrazam aracılığı ile hünkâra sundu.

Der Humorist dergisinin İstanbul'dan 11 Ocak 1847 tarihinde verdiği haberde Eduard Litzmann'ın Aralık ayı sonunda Abdülmecid'in huzurunda bir kez de orkestra eşliğinde çaldığını okuruz:

Alman piyanist Litzmann'ın 29 Aralık'ta verdiği konser majestelerinin o kadar hoşuna gitti ki sanatçıyı saray orkestrası eşliğinde çalmak üzere tekrar huzura davet etti. Bu ilgiden çok mütehas-sis olan Alman sanatçı bestelediği bir marşı sultana ithaf etti ve Ekselanslarına takdim edilmek üzere sadrazama teslim etti.

Bu marşın neye benzediğini, notasının nerede olduğunu ne yazık ki bilmiyoruz.

Liszt-Listmann öyküsüne geri dönecek olursak, 31 Mayıs 1847 tarihli *Der Humorist* dergisinde yer alan 12 Mayıs 1847 tarihli ve İstanbul kaynaklı bir haberde, içinde hem Liszt hem de Litzmann'ın yer aldığı bir paragraf buluruz. Burada art arda yazılan haberler şöyledir:

- Sultan ve ailesinin önünde birçok kez çalma şerefine nail olan piyanist Litzmann, 13 Mayıs'ta eski gazinoda bir veda konseri verecek. Kendisiyle beraber tanınmış flütçü Bay Micheli-Folz de sahne alacak. Micheli-Folz ilk İstanbul konserini evvelki gün vermişti.
- Liszt yakında İstanbul'a geliyor. Muzika-i Hümayun şefi Donizetti'nin ünlü enstrüman yapımcısı Sebastian Pierre Erard'dan öğrendiğine göre, Liszt şehrimize geldiğinde Erard'ın gönderdiği ve büyük üstat Liszt'in ününe layık yedi oktavlı harika bir Erard piyano Donizetti'nin evine varmış olacak ve başkentte sanatçının hizmetine sunulacak.

Ardışık verilen bu iki haber sahte bir kimlik sorunu olmadığı konusunda şüpheye yer bırakmayacak niteliktedir; yani İstanbul'da Litzmann Litzmann olarak, Liszt ise Liszt olarak biliniyor, tanınıyordu. Ayrıca bu gazetenin Liszt'in İstanbul'a seyahati haberiyle aynı nefeste Litzmann'ın veda konserini duyurmayı uygun görmesi, Liszt'in adaşının o dönemin kriterlerine göre belli bir üne sahip olduğunu gösteriyor.

Eduard Litzmann'ın 13 Mayıs 1847 tarihinde vereceği konserin haberinde, bu sanatçının bir veda konseri vererek şehirden ayrılmak üzere olduğunu öğreniriz. Yani Litzmann İstanbul'dan 13 Mayıs 1847 sonrası bir tarihte ayrılmıştır. Liszt'in şehre varışı ise 7 Haziran'a rastlar. Elbette o çağda "yakında" veya "gitmek üzere" sözcüklerinin anlamları bugünkü anlamlarından daha farklıdır. Yine de her şeye rağmen bu gazete yazısı, Liszt İstanbul'a geldiğinde Litzmann'ın şehirden ayrıldığı olasılığını güçlendiriyor. Ayrıca, gazetede bu haberin verildiği sütunda, bir ilginç haber daha yer alıyor. Liszt'in İstanbul'a yakın bir tarihte varacağı duyurulduktan sonra buna ek olarak Pierre Érard'ın 5 Nisan 1847 tarihinde Paris'ten Donizetti'ye yazdığı mektuba da yer verilmiştir. Bu mektup, Érard'ın Donizetti'ye, "büyük üstat Liszt'in ününe layık yedi oktavlı harika bir Érard piyano" gönderdiğini söylediği mektuptur.

Liszt'in *Journal de Constantinople*'in bu sayısını okuduğu bilinmektedir. İstanbul'dan ayrıldıktan

JOURNAL DE CONSTANTINOPLE

ECHO DE L'ORIENT.

— Le pianiste M. Litzmann, qui a eu l'honneur de jouer plusieurs fois devant Sa Majesté le Sultan, et qui s'est fait entendre dans les salons diplomatiques de Péra, donnera avant son départ de Constantinople, dans les salons de l'ancien Casin, un grand concert qui aura lieu, vendredi, 14 mai, et dans lequel le célèbre flûtiste, M. Micheli Folz, se fera entendre pour la dernière fois ici. Nous ne doutons pas qu'un nombreux public ne se rende au concert de M. Litzmann pour y applaudir plusieurs morceaux des plus grands maîtres qu'il exécute avec beaucoup de talent.

Il y a quelque temps, un de nos abonnés émettait le vœu de voir visiter Constantinople par le célèbre pianiste M. Liszt. Ce vœu ne tarderait pas à se réaliser, si nous en jugeons par la lettre suivante que l'on a bien voulu nous communiquer :

Paris, 5 avril.

Monsieur Donizetti, à Constantinople.

Notre ami Liszt devant se rendre prochainement d'Odessa à Constantinople, nous avons voulu qu'il trouvât à son arrivée dans cette dernière ville, un piano digne de son talent. Nous avons pris en conséquence la liberté de vous adresser cet instrument qui sera dans 20 jours à Marseille. Il est à queue, grand modèle *La, Mi, La*, à 7 octaves et 3 cordes, mécanique à double échappement d'Érard avec tous les perfectionnemens, en acajou, etc.

Nous partageons d'avance la surprise que vous éprouverez en voyant un instrument d'une telle puissance et d'une telle perfection.

Vous nous obligerez de prévenir M. Liszt aussitôt après son arrivée à Constantinople.

Agréez, etc.

SEBASTIEN PIERRE ERARD.

sonra Odessa'dan Érard'a yazdığı mektupta, şirket tarafından İstanbul'a gönderilen bu muhteşem piyanodan şöyle bahsediyor:

Donizetti'ye yazdığı mektupta belirttiği gibi, gerçekten çok güçlü ve mükemmel bir piyano. Donizetti'ye mektubun *Journal de Constantinople*'da tam olarak yayımlandı.

Bu durumda Liszt'in bu sayıda kendisi hakkındaki haberle aynı sütunda yer alan ve Litzmann'ın veda konserini bildiren haberi de okumuş olması muhtemel görünüyor.

Liszt'in İstanbul'da karşılaşmasıyla ilgili olarak, ziyaretin hemen arkasından, gezi izlenimleri aklında daha tazeyken söylediklerine bakılırsa, bazı yazarların iddia ettiği gibi şehre geldiğinde tutuklandığı ya da herhangi bir şekilde mahcup edildiği olasılığının son derece düşük olduğunu iddia etmemiz mümkündür.

İstanbul'dan Ayrılış ve Tekrar Gelme Planları

İstanbul'da karşılaşmasıyla ilgili olarak Liszt'in izlenimleri neydi? Bu izlenimlerin çok olumlu olduğunu söylemeliyiz. Şehirden ayrıldıktan sonra, Odessa yolunda Galatz'da karantinada beklerken, çocuklarının annesi Marie d'Agoult'a yolladığı mektupta şu satırlarını okuruz:

Majesteleri Sultan bana son derece nazik davrandı. Beni hem para ile hem pırlantalarla süslenmiş harika bir enfiye kutusu ile armağanlandırdı, bir de elmaslı Nişan-ı İftihar madalyası ile taltif etti.

Journal de Constantinople'ın 11 Mayıs 1847 tarihli nüshasında aynı kolonda yer alan iki haber: ilki Eduard Litzmann'ın vereceği veda konseri hakkında bilgi, ikincisi ise Liszt'in piyanosu üzerine Sebastian Pierre Érard'ın Giuseppe Donizetti'ye gönderdiği mektup.

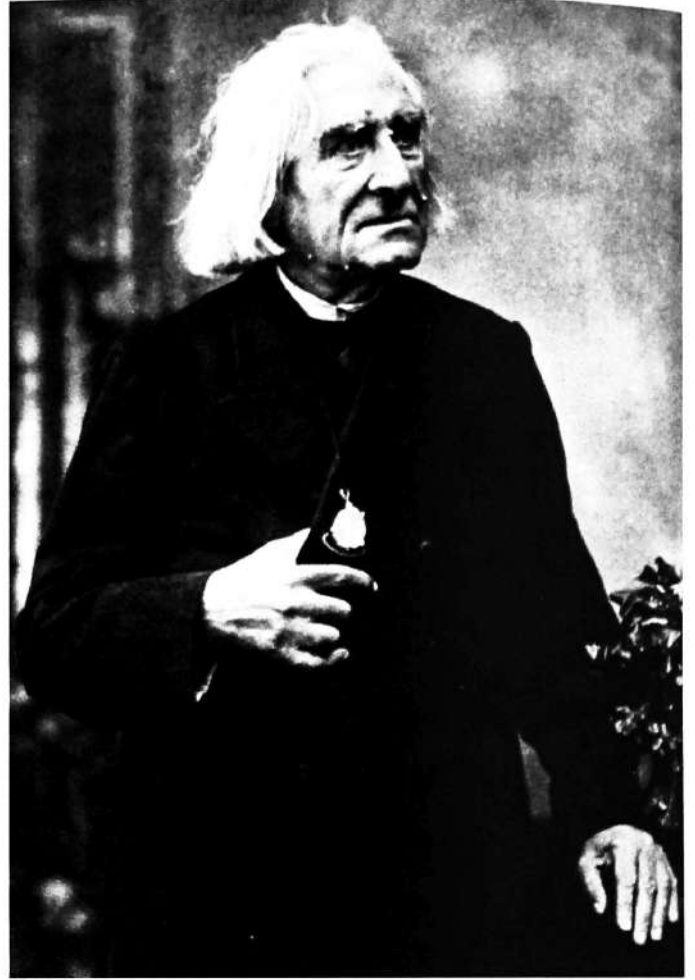
Ekselanslarının naçizane sanatım hakkında bilgiye sahip olmasının benim için büyük sürpriz olduğunu söylemeliyim. Kendisi ben gelmeden çok önce Avusturya büyükelçisi ve Donizetti'ye, karaya çıkar çıkmaz Çırağan Sarayı'nda huzuruna getirilmemi emretmiş...

Aynı gün annesine yazdığı mektupta şöyle der Liszt:

Ekselansları Sultanın beni krallara layık bir şekilde mükâfatlandığını gazetelerde okuyacaksınız. Sana pırlantalarla işlenmiş mine enfiye kutusunu göndereceğim, verilen parayı harcayacağım ve cömert Sultan tarafından bana ihsan edilen pırlantalı Nişan-ı İftihar'ı kendime saklayacağım.

Liszt daha sonra Woronińce'den Saksonya Büyük Dükü Charles Alexandre'a ise şu satırları yazmıştır:

Ekselanslarına İstanbul hakkında yazmak en büyük isteğimdi ama bu şehri düşündüğüm zaman büyük Goethe'nin hayatında Roma'yı ve oradaki eski çağ ustalarını ilk kez gördüğü zamanki hayranlığını hissettim. Bu muhteşem görkemin karşısında fani bir insanın doğal olarak duyduğu aşâğılık hissi ile tıpkı onun yaptığı gibi kendi kendime dedim ki: "İnsan sadece ikinci kez baktığında büyük başarıların değerini takdir edebilir, çünkü ilk kez geçirdiği şokta kendi hayatı gördüğü harikalarla birleşir, onların yüksek değerini düşünerek duygular içinde kendisini kaybeder." Bu arada deniz yoluyla Atina'ya giderken bir kez daha İstanbul'a uğramak fikri Ağustos ayından beri aklımdan çıkmadığı için Ekselanslarınıza ilk izlenimlerimi yazmakta acele etmeyip bekledim.

Franz Liszt

Liszt'in sahnelere veda etmeden önceki son yılı olan 1847 nasıl sona erdi? İstanbul'dan Odessa'ya geçen Liszt'in burada ve ardından Yelizavetgrad'da verdiği konserler onun halka açık verdiği son dinletiler oldu. Kendi sözlerinden biliyoruz ki, turne bitiminde Woronińce'den geri dönerken İstanbul'u bir kez daha ziyaret etmek istiyordu Liszt, ama bu ziyareti ne yazık ki yapamadı. 1848 Ocak ayının sonuna kadar Woronińce'de kalan bu büyük müzisyen daha sonra İstanbul'a uğrayamadan Weimar'a döndü. Gözümüzün bebeği, *Şehirlerin Kraliçesi İstanbul* böylece bu büyük müzisyeni bir kez daha ağırlamaktan mahrum kaldı.

KAYNAKÇA

- Emre Aracı, "Franz Liszt'in İstanbul Macerası," *Toplumsal Tarih Dergisi* 7/ 42, 1997, s. 33-35.
- Emre Aracı, "Liszt at the Ottoman Court," *International Piano Quarterly* 4/14, 2001, s. 14-19.
- Emre Aracı, *Donizetti Paşa, Osmanlı Sarayının İtalyan Maestrosu*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.
- Emre Aracı, "Liszt'in İstanbul Konserleri Üzerine Yeni Belgeler," *Andante* 18/177, 2021, s. 42-46.
- Evren Kutlay Baydar, *Osmanlı'nın Avrupalı Müzisyenleri*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2010.
- Ernst Burger, *Franz Liszt: Eine Lebenschronik in Bildern und Dokumenten*, Paul List Verlag, Münih, 1986.
- Journal de Constantinople*, 1847 sayıları.
- Koral Çalgan, *Franz Liszt ve M. R. Gazimihal'in bir araştırması: 'Liszt'in İstanbul Konserleri'*, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara, 1991.
- Géza Dávid ve Lajos Gracza, "19. Yüzyıl Osmanlı-Macar Müzik Bağlantıları: Liszt'in İstanbul'a Gelişi ve İki Marş," *Écrivains, musiciens et artistes face aux Tanzimat*, (kolokyum), İstanbul, Mart 2019.
- Ömer Eğecioğlu, "The Liszt-Listmann Incident," *Studia Musicologica* 49/3-4, 2008, s. 1-19.
- Ömer Eğecioğlu, https://sites.cs.ucsb.edu/~omer/Liszt_video.html (Video: Franz Liszt, traveling virtuoso: concerts 1840-47).
- Ömer Eğecioğlu, *Franz Liszt'in İstanbullu Öğrencisi Faik Bey Franz Della Sudda ve Yakın Ailesi*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2021.
- Ömer Eğecioğlu, *Liszt İstanbul'da*, (kitap, hazırlanma safhasında).
- Reşit Mehmet Erol, "Franz Liszt'in İstanbul Günleri/Franz Liszt in İstanbul," *Skylife*, Şubat, 1997.
- Reşit Mehmet Erol, "Franz Liszt: Payitahtta bir Piyano Sihirbazı," *Andante* 1/ 5, 2003, s. 12-15.
- Henry Finck, "Bernhard Stavenhagen," *The Century Magazine* 6, Nisan, 1895, s. 936-937.
- Mahmut Ragıp Gazimihal, *Türkiye-Avrupa Musiki Münasebetleri*, İstanbul, 1939.
- Zsolt Harsányi, *Immortal Franz, The Life and Love Affairs of Franz Liszt*, Blue Ribbon, New York, 1939.
- James Huneker, *Franz Liszt*, Charles Scribner's Sons, New York, 1911, p. 391.
- Der Humorist*, 1847 sayıları.
- Clara von Koronghy, *Die Musik war sein Leben, Gedenkbuch für Franz Liszt*, Horvath, Eisenstadt, 1984.
- Vedat Kosal, *Osmanlı'da Klasik Batı Müziği*, EKO Basım Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- Ann M. Lingg, *Mephisto Waltz: the story of Franz Liszt*, Henry Holt and Company, New York, 1951.
- La Mara, *Letters of Franz Liszt, Volume I, 'From Paris to Rome: Years of Travel as a Virtuoso'*, Dodo Press, 2006, Mektup No. 28.
- La Mara, *Letters of Franz Liszt, Volume II, 'From Rome to the End'*, Greenwood Press, New York, (1969 bas-kısı), Mektup No. 336.
- La Mara, *Correspondance entre Franz Liszt et Charles Alexandre, Grand-duc-de-Saxe*, Breitkopf & Härtel, Leipzig, 1909, s. 20-21.
- Said Naum-Duhanî, *Eski İnsanlar, Eski Evler: 19. Yüzyılda Beyoğlu'nun Sosyal Topoğrafyası*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2017.
- Ernest Newman, *The Man Liszt*, Victor Gollancz Ltd., Londra, 1969.
- Guy de Pourtalès, *Franz Liszt (L'Homme d'Amour)*, Henry Holt and Co., New York, 1926.

- Claude Rostand, *Liszt*, Calder and Boyars, Londra, 1972.
- Virginia Rounding, *Grandes Horizontales: The Lives and Legends of Four Nineteenth-Century Courtesans*, Bloomsbury, New York, 2003.
- Refik Ahmet Sevengil, *Türk Tiyatrosu Tarihi*, Alfa Basın Yayın Dağıtım, İstanbul, 2015, s. 428-432.
- Michael Short, *Liszt Letters in the Library of Congress*, Pendragon Press, Franz Liszt Studies Series, No. 10, 2003, Mektup No. 49, 47.
- Sacheverell Sitwell, *Liszt*, Dover Publications, New York, 1967.
- Robert Stockhammer, *Franz Liszt, Im Triumphzug durch Europa*, Österreichischer Bundesverlag, Viyana, 1986.
- Ronald Taylor, *Franz Liszt, The Man and the Musician*, Grafton Books, Glasgow, 1987.
- Taha Toros, "Liszt'ten İstanbul'da Kalan Anılar," *Tarih ve Toplum Dergisi* 11/ 65 1989, s. 25-37.
- Türkiye in Gravures, İstanbul 2*, T. C. Kültür Bakanlığı 125, Ankara 2002, s. 224.
- Alan Walker, *Franz Liszt, The Virtuoso Years 1811-1847*, Cornell University Press, Ithaca, 1987 (düzeltilmiş baskı).
- Adrian Williams, *Portrait of Liszt*, Clarendon Press, Oxford, 1990.
- Adrian Williams, *Franz Liszt, Selected Letters*, Clarendon Press, 1998, s. 255.
- Vossische Zeitung*, 1847 sayıları.